

Thus, when analyzing the legislation of foreign countries, it is summarized that different types of criminal offenses are classified by various states as crimes against sexual freedom and sexual integrity. At the same time, it is determined that if the states of European civilization have the usual provisions on sexual freedom as the object of encroachment of sexual crimes, then for the Muslim states, "sexual freedom" is still impossible as an object of criminal law protection for religious reasons, that is, today there are two main approaches to addressing the place of sexual crimes in the system of law and, consequently, to determine their object. The first, traditional, proceeds from the fact that the primary in such an encroachment is a violation of moral norms. The second, more modern, suggests that sexual crimes encroach on the personality, its rights and freedoms in the first place. It is also noted that the legislation closest to the domestic one is in the field of definition of crimes against sexual freedom and sexual integrity in the Russian Federation. Thus, in the given country, it is completely analogous to our identified types of unlawful acts and the responsibility for them

Summarizing the conducted research, it is summarized that Ukraine refers to those countries in which crimes against sexual intercourse and sexual integrity are allocated to a separate class of illegal encroachments. At the same time, domestic legislation, in comparison with the legislation of the European Union, the United States of America, establishes one of the least severe penalties for committing these crimes.

Keywords: international experience, legislation, crimes against sexual freedom and sexual integrity.

УДК 340.12:342.15

В. М. Янко

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВСТАНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ОЗНАК ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 109 КК

Положення ст. 109 КК є неоднозначними, можливі їх різноманітні тлумачення. Актуальним науковим завданням є формулювання чітких позицій щодо змісту ознак відповідного складу злочину. Вони є запорукою єдності судової практики та ефективності кримінально-правового регулювання у відповідній сфері.

Аргументовано висновок про те, що стрижневим у значенні слів повалення, захоплення є насильство, отже, «насильницький» стосується і повалення конституційного ладу, і захоплення державної влади (ч.1 ст. 109 КК). Наведено результати дослідження основних напрямів практичної інтерпретації положень ст. 109 КК щодо кримінально-правової оцінки дій осіб, причетних до створення та функціонування так званих «ЛНР» та «ДНР». Змова про вчинення дій у спосіб насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади визначено через два важливі аспекти: 1) змова представляє собою домовленість двох або більше осіб про вчинення зазначених дій; 2) змова виявляється в узгодженні конкретних дій, розподілі ролей тощо. Для кримінально-правової оцінки певного повідомлення як публічного заклику до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади є потреба в дослідженні таких ознак діяння, як спосіб та місце здійснення повідомлення, використані технічні засоби, зміст повідомлення. Висновок щодо наявності публічних закликів треба робити в кожному певному випадку на підставі аналізу матеріалів конкретного провадження.

Установлено непослідовні законодавчі рішення щодо визначення кваліфікованих видів злочинів, передбачених статтями 109 та 110 КК.

Означені проблемні аспекти особливо загострюється з огляду на перспективи початку діяльності українських органів державної влади на тимчасово непідконтрольній території. Недостатня визначеність закону про кримінальну відповідальність, особливо за злочини проти основ суверенітету, створюватиме підстави для зловживання кримінальним правом. Такі зловживання своєю чергою унеможливають повноцінне відновлення державної влади на тимчасово непідконтрольних територіях, формуватимуть нові конфліктні потенціали.

До основних напрямів удосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти основ суверенітету Українського народу належать: 1) конкретизація формулювань кримінально-правових заборон для мінімізації небезпек зловживання на правозастосовному рівні кримінально-правового регулювання; 2) законодавча систематизація кваліфікованих форм досліджуваних злочинів.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, ефективність кримінального закону, публічні заклики, розповсюдження матеріалів, захоплення державної влади.

Постановка проблеми. Положення ст. 109 КК є неоднозначними, можливі їх різноманітні тлумачення. Це насамперед стосується формулювання «дії, учинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади». Під час дослідження наукових джерел та на етапі опитування практичних працівників чітко встановили наявність двох протилежних поглядів. Відповідь на запитання: «Чи передбачає ст. 109 КК відповідальність за ненасильницьке захоплення державної влади?» – розділяє як науковців, так і практиків. Головна причина такої ситуації – нечітке законодавче формулювання. Подібну проблему спостерігаємо й на запитання стосовно уточнення значення формулювання «розповсюдження матеріалів». «Розповсюдження скількох «матеріалів» та якій кількості осіб є достатнім для притягнення особи до кримінальної відповідальності?» Отже, актуальним науковим завданням є формулювання чітких відповідей на означені запитання. Вони є запорукою єдності судової практики та ефективності кримінально-правового регулювання у відповідній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Диспозиція ст. 109 КК України дозволяє визначити такі форми об'єктивної сторони дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади:

- дії, учинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу;
- захоплення державної влади;
- змова про вчинення дій для насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади;
- публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади;

- розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади.

Основні положення наукової дискусії щодо змісту ознак об'єктивної сторони цього злочину полягають у нижчезазначеному. Майже всі дослідники акцентують увагу на тому, що частина 1 ст. 109 передбачає відповідальність за дії, метою яких є тільки *насильницька* зміна чи повалення конституційного ладу. Водночас стосовно захоплення державної влади думки науковців розділилися: одна група вважає, що захоплення, як зміна чи повалення, містить ознаки досліджуваного складу злочину тільки тоді, коли вчиняється в насильницький спосіб, на думку іншої групи, захоплення державної влади може бути як насильницьким, так і ненасильницьким.

Зокрема, В.І. Шахун та О.М. Грудзур зміну конституційного ладу визначають як «дії, що всупереч установленому Конституцією України порядку змінюють основоположні засади існування і функціонування держави та суспільства». Повалення конституційного ладу, на їхню думку, представляє собою «дії, спрямовані на ліквідацію закріплених у Конституції України основоположних засад (усіх чи окремих) існування і функціонування держави та суспільства». Захоплення державної влади «полягає в здобутті вищої державної влади (установленні контролю над нею) усупереч визначеному Конституцією України та законами України порядку». Водночас дії щодо зміни чи повалення «мають поєднуватися із застосуванням чи потенційною можливістю застосування насильства або погрози його застосування». На думку авторів, захоплення влади може бути також здійснене в ненасильницький спосіб [4, с. 270].

Аналогічної позиції дотримуються М.І. Мельник та М.І. Хавронюк. Вони вважають, що насильницький спосіб притаманний лише діям, спрямованим на захоплення чи повалення конституційного ладу, тоді як для захоплення державної влади він обов'язковим не є. Окремо дослідники зауважують, що «у законі не вказується навіть приблизний перелік відповідних дій, однак, виходячи з мети їх учинення, до них можна віднести лише такі дії, учинення яких може бути засобом її досягнення» [1, с. 262].

Власну позицію з цього питання мають В. В. Сичевський, Є. І. Харитонов та Д. О. Олейніков, зазначаючи, що «у ст. 109 КК термін «насильницька» стосується лише зміни конституційного ладу... Оскільки законом передбачений порядок зміни конституційного ладу України, то зміна конституційного ладу з його порушенням і буде вважатися насильницькою» [9, с. 11].

Інший погляд висловлює В. Я. Тацій. На його думку, ознакою всіх дій, про які йдеться в частині 1 ст. 109, «є насильницький спосіб зміни, чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, тобто із застосуванням фізичного насильства чи створення загрози його застосування до представників державної влади, осіб, що виконують функції її охорони, або осіб, які перешкоджають учиненню таких дій» [7, с. 8; 3, с. 27].

Схоже бачення цієї проблеми представили й автори науково-практичного коментаря до Кримінального кодексу України під редакцією С. С. Яценка. До форм об'єктивної сторони досліджуваного злочину вони

відносять «дії, спрямовані на насильницьку зміну або повалення конституційного ладу» та «дії, спрямовані на насильницьке захоплення державної влади». «Насильницькі дії щодо конституційного ладу» вони визначають як «захоплення важливих державних об'єктів (банків, приміщень органів державної влади, засобів масової інформації та зв'язку тощо) через погрози застосування зброї або її застосуванням чи в спосіб застосування фізичної сили». Так само «насильницькі дії щодо державної влади – це погроза застосування чи застосування зброї або фізичної сили (захоплення заручників, нанесення тілесних ушкоджень, убивство тощо) до глави держави або керівників органів державної влади»[2, с. 227].

О. Ф. Бантишев та О. В. Шамара з цього питання підкреслюють, що тлумачення понять «повалити» й «захопити», дає змогу розглядати як зайву вказівку ст. 109 КК України на насильницьке повалення конституційного ладу та насильницьке захоплення державної влади, «оскільки ненасильницьке повалення, як і захоплення, неможливі»[8, с. 71].

На думку І.В. Діордіці, автора дисертаційного дослідження з питань кримінальної відповідальності, за злочин, передбачений ст. 109 КК, дії, учинені в спосіб насильницької зміни конституційного ладу України, можуть полягати в: діях, спрямованих на насильницьку зміну форми правління, діях, спрямованих на насильницьку зміну державного устрою («ідеться про зміну самої форми державного устрою, а не посягання на територіальну цілісність та недоторканність нашої держави»); діях, спрямованих на насильницьку зміну державного режиму [5, с. 89-90]. До «дій, учинених з метою насильницького повалення конституційного ладу України» дослідник відносить «дії, спрямовані на насильницьку ліквідацію, припинення існування, знищення конституційного ладу України в повному обсязі» та «дії, спрямовані на насильницьку ліквідацію, припинення існування, знищення частини конституційного ладу України». До того ж зазначено, що «навіть при поваленні однієї складової конституційного ладу він припиняє існування» [5, с. 90-91]. Також «дії, учинені з метою насильницького захоплення державної влади» визначаються як «дії, спрямовані на насильницьке захоплення вищих органів державної влади» та «дії, спрямовані на насильницьке захоплення органів державної влади на місцях, якщо вони можуть призвести до суттєвого порушення внутрішнього суверенітету держави, тобто до верховенства й самостійності державної влади всередині країни» [5, с. 91-92]. Підсумовуючи аналіз чинного законодавства, І. В. Діордіца наголошує: «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, є насильницьким злочином» [5, с. 100].

Таку думку підтверджує В. А. Мисливий: «Кримінально-правова оцінка складів злочинів, передбачених указаною статтею (109 КК), безальтернативно свідчить, що такі діяння мають на меті саме насильницьку зміну або повалення конституційного ладу чи захоплення державної влади, а також змову про вчинення таких дій. Не виникає сумніву та є

обґрунтованим твердження, що законодавець акцентує саме на насильницькому характері вказаних злочинних посягань» [10].

Формування цілей. Автор має на меті встановити зміст ознак об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 109 КК, а також визначити основні напрями удосконалення вказаної норми.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, найбільш обґрунтованою є позиція дослідників, які вважають, що частина 1 ст. 109 КК передбачає відповідальність за дії, учинені з метою саме насильницької зміни або захоплення державної влади. На користь цього свідчить також аналіз стрижневих понять «насильницька зміна», «повалення», «захоплення» на підставі їх тлумачення за Академічним словником української мови:

1. Насильницький – який здійснюється шляхом насильства, заснований на насильстві [11, с.184].

2. Повалити – насильно позбавити влади; припинити існування чогонебудь (соціального ладу тощо) [12, с. 634].

3. Захопити – оволодівати насильно кимось, чимось, брати силою кого-, що-небудь [13, с. 391].

4. Насильний – який здійснюється усупереч чийсь бажанням, чийсь волі [11, с. 184].

Отже, стрижневим у значенні слів повалення, захоплення є насильство. Тому *насильницький стосується і повалення конституційного ладу, і захоплення державної влади.*

Важливими в цьому контексті є результати експертного опитування практичних працівників. Одне із завдань дослідження полягало у встановленні основних напрямів практичної інтерпретації положень ст. 109 КК щодо кримінально-правової оцінки дій осіб, причетних до створення та функціонування так званих «ЛНР» та «ДНР». Переважна більшість опитаних практичних працівників розглядає дії означених осіб у нижчезазначений спосіб.

По-перше, «ЛНР» відповідно до ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» розглядається як терористична організація. Її учасники з використанням насильства, проголосили на території Луганської області створення нового державного утворення – «ЛНР». У ньому було організовано самопроголошені органи виконавчої та законодавчої влади, на захист та підтримку яких сформовано незаконні збройні підрозділи під загальною назвою «Армія Юго-Востока».

По-друге, для реалізації злочинних намірів щодо насильницького захоплення державної влади та зміни конституційного ладу, представниками самопроголошених органів влади «ЛНР» протягом червня-вересня 2014 року було прийнято низку «Законів ЛНР», відповідно до яких передбачено систему виконавчих органів, розподілено повноваження та обов'язки щодо підтримання функціонування «ЛНР».

По-третє, з огляду на зазначене долучення до процесу управління «ЛНР», наприклад, подання заяви про призначення на певну «посаду» та дальше виконання «службових обов'язків» представляють собою дії,

направлені на насильницьке повалення конституційного ладу та захоплення державної влади України.

Отже, наведені положення щодо філологічного аналізу частини 1 ст. 109 КК підтверджено й експертним опитуванням практичних працівників: указана норма встановлює відповідальність за дії в спосіб насильницької зміни, насильницького повалення конституційного ладу або насильницького захоплення державної влади.

Що ж до питання моменту закінчення злочину найбільш вдалою видається позиція М. А. Рубашенка, висловлена ним у процесі дослідження аналогічних форм об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 110 КК. Склад злочину «визнається «екстраусіченим», оскільки формулювання «дії, учинені з метою...» охоплює будь-які дії, учинювані на будь-якому етапі реалізації умислу на вчинення цього злочину» [6].

Змова про вчинення дій для насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади визначається переважно більшістю науковців через вказівки на два важливі аспекти: 1) змова представляє собою домовленість двох або більше осіб про вчинення зазначених дій; 2) змова виявляється в узгодженні конкретних дій, розподілі ролей тощо.

Скажімо, автори науково-практичного коментаря до КК України під редакцією С.С. Яценка наголошують, що «для злочину, передбаченого ст. 109, необхідна наявність не лише спільної волі кількох осіб діяти разом, а й погодження окремих дій» [2, с. 108]. На думку В. В. Сичевського, Є. І. Харитонова, Д. О. Олейнікова, змова є «змістовною домовленістю, досягнутою між двома чи більше особами, предметом якої є узгодження істотних умов учинення умисних дій, спрямованих...» [5, с. 14].

Найбільш чітко та послідовне визначення цієї форми об'єктивної сторони досліджуваного злочину запропонував І.В. Діордіца, наголошуючи, що це «таємна угода двох або більше осіб щодо попередньо узгоджених спільних дій до початку виконання об'єктивної сторони цього злочину, з'ясування істотних умов, доведених до всіх її учасників, укладена з метою: 1) або насильницької зміни конституційного ладу України; 2) або насильницького повалення конституційного ладу України; 3) або насильницького захоплення державної влади; 4) або в будь-якому комбінуванні зазначених насильницьких дій» [5, с. 93].

Публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади зазвичай визначаються в науковій літературі через вказівки на спосіб здійснення повідомлення, невизначеність кола його адресатів та зміст повідомлення.

В.І. Шакун та О.М. Грудзур вважають, що публічні заклики «полягають у повідомленні будь-якими засобами невизначеному колу осіб інформації в будь-якому вигляді про необхідність насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також про долучення невизначеного кола осіб до таких дій» [4, с. 270]. В.В. Сичевський, Є.І. Харитонов, Д.О. Олейніков під означеним діянням розуміють «виражені

в будь-якій формі (усній, з використанням технічних засобів, інформаційно-телекомунікаційних мереж) звернення до інших осіб, учинені у відкритий спосіб у місці, яке дозволяє вільно сприймати їх необмеженому колу осіб, розраховані на спонукання цих осіб до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, здійснювані через поширення відомостей про доцільність, необхідність чи бажаність насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади» [5, с.16].

О. Ф. Бантишев та О. В. Шамара пропонують визначати як «будь-які спроби активного впливу (усно, з використанням різних технічних засобів – магнітофона, гучномовця тощо) на невизначене коло осіб, котрі, на думку розповсюджувача, реально сприймають ці заклики, що виражаються у схиленні таких осіб до насильницької зміни чи насильницького повалення конституційного ладу або до насильницького захоплення державної влади».

Важливим видається уточнення І. В. Діордіци, який зазначає, що аналізоване діяння представляє собою «активний усний вплив на: а) невизначену кількість осіб; б) така невизначена кількість осіб є значною». До того ж дослідник окремо зауважує, що підхід, за яким значна кількість осіб визначається як два і більше є неприйнятним, «оскільки на законодавчому рівні це питання не вирішене ... у кожному конкретному випадку правоохоронним органам треба вирішувати це питання самостійно, ураховуючи й інші ознаки складу злочину» [5, с. 95]. На цю обставину звертають увагу також В. І. Шакур та О. М. Грудзур [4, с. 270].

Отже, для кримінально-правової оцінки певного повідомлення як публічного заклику до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади вкрай потрібним є дослідження таких ознак діяння, як спосіб та місце здійснення повідомлення, використані технічні засоби, зміст повідомлення. До того ж висновок щодо наявності публічних закликів треба робити в кожному конкретному випадку на підставі аналізу матеріалів конкретного провадження.

У науці висловлено кілька підходів щодо змісту ознак розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади. Головна різниця між ними полягає в тому, чи наявні ознаки цього діяння в разі передавання названих матеріалів одній особі.

Скажімо, В. Я. Тацій зазначає, що «розповсюдження означає поширення матеріалів із закликами до ... серед широкого кола осіб для ознайомлення їх з цими закликами (розповсюдження листівок, плакатів, роздавання книг у громадських місцях тощо)» [7, с. 9]. В. В. Сичевський, Є. І. Харитонов, Д. О. Олейніков вважають, що для кваліфікації розповсюдження не має значення на якому носіїві або яким чином поширюється інформація, «головне, щоб метою таких дій було доведення змісту відповідних матеріалів до відома багатьох людей» [5, с. 19]. Аналогічну позицію висловлюють автори науково-практичних коментарів під редакцією П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка та Є. В. Фесенка [14, с. 266] та С. С. Яценка [2, с. 228].

Іншої позиції дотримуються В. І. Шакур та О. М. Грудзур. На їхній погляд, «розповсюдження може мати як публічний (масовий), так і одиничний характер (передання матеріалів одній особі)» [4, с. 271].

На нашу думку, більш правильною, такою, що відповідає змісту досліджуваної кримінально-правової заборони, є перша позиція. Цілком очевидно, що передавання матеріалів одній особі не заподіює шкоди відносинам у сфері реалізації суверенітету Українського народу.

Досить спірними є й законодавчі рішення щодо визначення кваліфікованих видів злочинів, передбачених статтями 109 та 110 КК. Так, ст. 109 передбачає кваліфіковані види тільки публічних закликів до насильницької зміни конституційного ладу або розповсюдження матеріалів із закликами до таких дій (ч. 3 ст. 109). Водночас ст. 110 передбачає кваліфіковані види як дій, направлених на порушення територіальної цілісності, так і публічних закликів до таких дій. До того ж ознаки «учинення представником влади» та «повторно» є кваліфікованими як для посягань на конституційний лад, так і для посягань на територіальну цілісність. Тільки для публічних закликів до насильницької зміни конституційного ладу або розповсюдження матеріалів з такими закликами передбачено такі кваліфікуючі ознаки: «учинення злочину організованою групою» та «використання засобів масової інформації» (ч. 3 ст. 109). Водночас тільки для дій, направлених на порушення територіальної цілісності або публічних закликів чи розповсюдження матеріалів з такими закликами, передбачено такі кваліфікуючі ознаки: «за попередньою змовою групою осіб», «дії, поєднані з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі» (ч. 3 ст. 110), «загибель людей», «інші тяжкі наслідки» (ч. 3 ст. 110). Зазначені законодавчі рішення викликають низку риторичних питань, які з 2014 року, на жаль, отримали й емпіричну, негіпотетичну складову. Чи може насильницька зміна конституційного ладу призвести до загибелі людей або тяжких наслідків? Чи може захоплення державної влади бути поєднаним з розпалюванням національної ворожнечі? Чи можуть заклики до порушення територіальної цілісності розповсюджуватися з використанням засобів масової інформації? Чи може захоплення державної влади або порушення територіальної цілісності бути вчиненим організованою злочинною групою? Події, що відбуваються на сході нашої країни та в АР Крим, наочно вимагають давати позитивні відповіді на ці питання. Проте чинне законодавство про кримінальну відповідальність не враховує означених негативних соціальних тенденцій та, як наслідок, не може розглядатися як достатній засіб кримінально-правового забезпечення захисту суверенітету Українського народу.

Висновки. Вищезазначені проблемні аспекти особливо загострюються з огляду на перспективи початку діяльності українських органів державної влади на тимчасово непідконтрольній території. В означеній обстановці чітко та зрозуміле законодавство стане запорукою ефективного відновлення правопорядку. Проте недостатня визначеність закону про кримінальну відповідальність, особливо за злочини проти основ суверенітету,

створюватиме підстави для зловживання кримінальним правом. Такі зловживання і собі унеможливлять повноцінне відновлення державної влади на тимчасово непідконтрольних територіях, формуватимуть нові конфліктні потенціали. Крім цього, у ситуації, що склалася, типової відповіді на кшталт «у кожній ситуації треба доходити висновку на підставі матеріалів конкретного кримінального провадження» зрозуміло, що недостатньо. Занадто широке поле для тлумачення перетворить закон з інструменту правосуддя на засіб зловживань та корупції.

Оже, до основних напрямів удосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти основ суверенітету Українського народу віднесемо такі:

- 1) конкретизація формулювань кримінально-правових заборон для мінімізації небезпек зловживання на правозастосовному рівні кримінально-правового регулювання;
- 2) законодавча систематизація кваліфікованих форм досліджуваних злочинів.

Використані джерела:

1. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. Київ : Юридична думка, 2012. 1316 с.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 2-ге вид., переробл. та доповн. / Відп. ред. С. С. Яценко. Київ: А.С.А., 2003. 976 с.
3. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. 680 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернєя. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
5. Діордіца І. В. Кримінально-правова відповідальність за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ. міжнар. ун-т. Київ, 2008. 215 с.
6. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : Харків, 2015. 20 с.
7. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.
8. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): моногр. / О. Ф. Бантишев, О. В. Шамара. [3-е вид., перероб. та доп.]. Київ, 2014. 198 с.
9. Сичевський В. В. Науково-практичний коментар до Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України) / В. В. Сичевський, Є. І. Харитонов, Д. О. Олейніков. Харків : Право, 2016. 232 с.

10. Мисливий В. А. Кримінальна відповідальність за узурпацію влади. *Право і суспільство*. 2017. №3. С. 222.

11. Словник української мови: в 11 томах. Київ : Наукова думка, 1974. Том 5 «Н-О». 840 с.

12. Словник української мови: в 11 томах. Київ : Наукова думка, 1975. Том 6 «П-ПОЇТИ». 832 с.

13. Словник української мови: в 11 томах. Київ : Наукова думка, 1972. Том 3 «З». 744 с.

14. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : У 2 т. / За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 3-ге вид., перероб. та доп. Київ : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури. 2009. Т. 1. 964 с.

Стаття надійшла до редколегії 18.04.2018

Янко В. М. Некоторые проблемные аспекты установления содержания признаков объективной стороны состава преступления, предусмотренного ст. 109 УК

Положение ст. 109 УК являются неоднозначными, возможны их разнообразные толкования. Актуальным научным заданием является формулировка четких позиций относительно содержания признаков соответствующего состава преступления. Они являются залогом единства судебной практики и эффективности криминально-правового регулирования в соответствующей сфере.

Аргументирован вывод о том, что стержневым в значении слов свержение, захват является насилие, следовательно, «насильственный» касается и свержения конституционного строя, и захвата государственной власти (ч. 1 ст. 109 УК). Приведены результаты исследования основных направлений практической интерпретации положений ст. 109 УК относительно криминально-правовой оценки действий лиц, причастных к созданию и функционированию так называемых «ЛНР» и «ДНР». Сговор о совершении действий способом насильственного изменения или свержения конституционного строя или захвата государственной власти определен через два важных аспекта: 1) сговор представляет собой соглашение двух или более лиц о совершении указанных действий; 2) сговор заключается в согласовании конкретных действий, распределении ролей и т.п. Для уголовно-правовой оценки определенного сообщения как публичного призыва к насильственному изменению или свержению конституционного строя или к захвату государственной власти необходимо исследовать такие признаки деяния, как способ и место осуществления сообщения, использованные технические средства, содержание сообщения. Вывод о наличии публичных призывов надо делать в каждом конкретном случае на основании анализа материалов конкретного производства.

Установлены непоследовательные законодательные решения относительно определения квалифицированных видов преступлений, предусмотренных статьями 109 и 110 УК.

Отмеченные проблемные аспекты актуализируются, учитывая перспективы начала деятельности украинских органов государственной власти на временно неподконтрольной территории. Недостаточная определенность закона об уголовной ответственности, особенно за преступления против основ

суверенитета, будет создавать основания для злоупотребления уголовным правом. Такие злоупотребления сделают невозможными полноценное возобновление государственной власти на временно неподконтрольных территориях, будут формировать новые конфликтные потенциалы.

К основным направлениям усовершенствования действующего законодательства об уголовной ответственности за преступления против основ суверенитета Украинского народа отнесены: 1) конкретизация формулировок уголовно-правовых запретов для минимизации опасностей злоупотребления на правоприменимом уровне уголовно-правового регулирования; 2) законодательная систематизация квалифицированных форм исследуемых преступлений.

Ключевые слова: уголовная ответственность, эффективность криминального закона, публичные призывы, распространение материалов, захват государственной власти.

Yanko V. Some Problematic Aspects of Establishing the Content of the Signs of the Objective Side of the Composition of Crime under the Article 109 of the Criminal Code

Provisions of Art. 109 of the CC are ambiguous, their various interpretations are possible. Actual scientific task is the formulation of clear positions regarding the content of the features of the corresponding composition/components of the crime. They are the key to the unity of judicial practice and the effectiveness of criminal law in the relevant field. The purpose of the work is to establish the content of the objective side of the crime, provided for in Art. 109 of the Criminal Code, as well as determination of the main directions of improvement of the specified norm.

The conclusion is that the pivotal meaning of the words *overthrow* and *seizure* is violence, and therefore "violent" refers to the overthrow the constitutional system, and the seizure of state power (Part 1 of Article 109 of the Criminal Code). The results of the research of the main directions of practical interpretation of the provisions of Art. 109 of the Criminal Code regarding the criminal law assessment of the persons' actions involved in the creation and operation of so-called "LNR" and "DNR". A conspiracy to commit acts for the purpose of violent change or overthrow of the constitutional system or the seizure of state power is determined by referring to two important aspects: 1) the conspiracy is an agreement between two or more persons to commit the said actions; 2) the conspiracy is manifested in the coordination of specific actions, the distribution of roles, and so on. For the criminal law assessment of a particular message as a public call for violent change or overthrow of the constitutional order or the seizure of state power, it is necessary to study such signs of an act as the way and place of the communication, used technical means, the content of the message. At the same time, the conclusion regarding the availability of public appeals must be made in each specific case based on the analysis of the materials of a particular proceeding.

Inconsistent legislative decisions on the definition of qualified types of crimes under Articles 109 and 110 of the Criminal Code are established.

The mentioned problematic aspects are particularly aggravated in view of the prospect of the beginning of activity of Ukrainian government bodies in a temporarily uncontrolled territory. The mentioned problematic aspects are particularly aggravated in view of the prospect of the beginning of activity of Ukrainian government bodies in a temporarily uncontrolled territory. The lack of certainty of the law on criminal liability, especially for crimes against the basis of sovereignty, will create grounds for abuse of criminal law. Such abuses, in turn, will make it impossible for a complete recovery of state power in temporarily uncontrolled territories, will form new conflicting potentials.

The main areas of improvement of the current legislation on criminal liability for crimes against the basis of the sovereignty of the Ukrainian people are as follows: 1) the specification of the wording of criminal and legal prohibitions to minimize the dangers of abuse at the law enforcement level of criminal law regulation; 2) legislative systematization of qualified forms of investigated crimes.

Keywords: criminal responsibility, effectiveness of criminal law, public appeals, distribution of materials, seizure of state power.